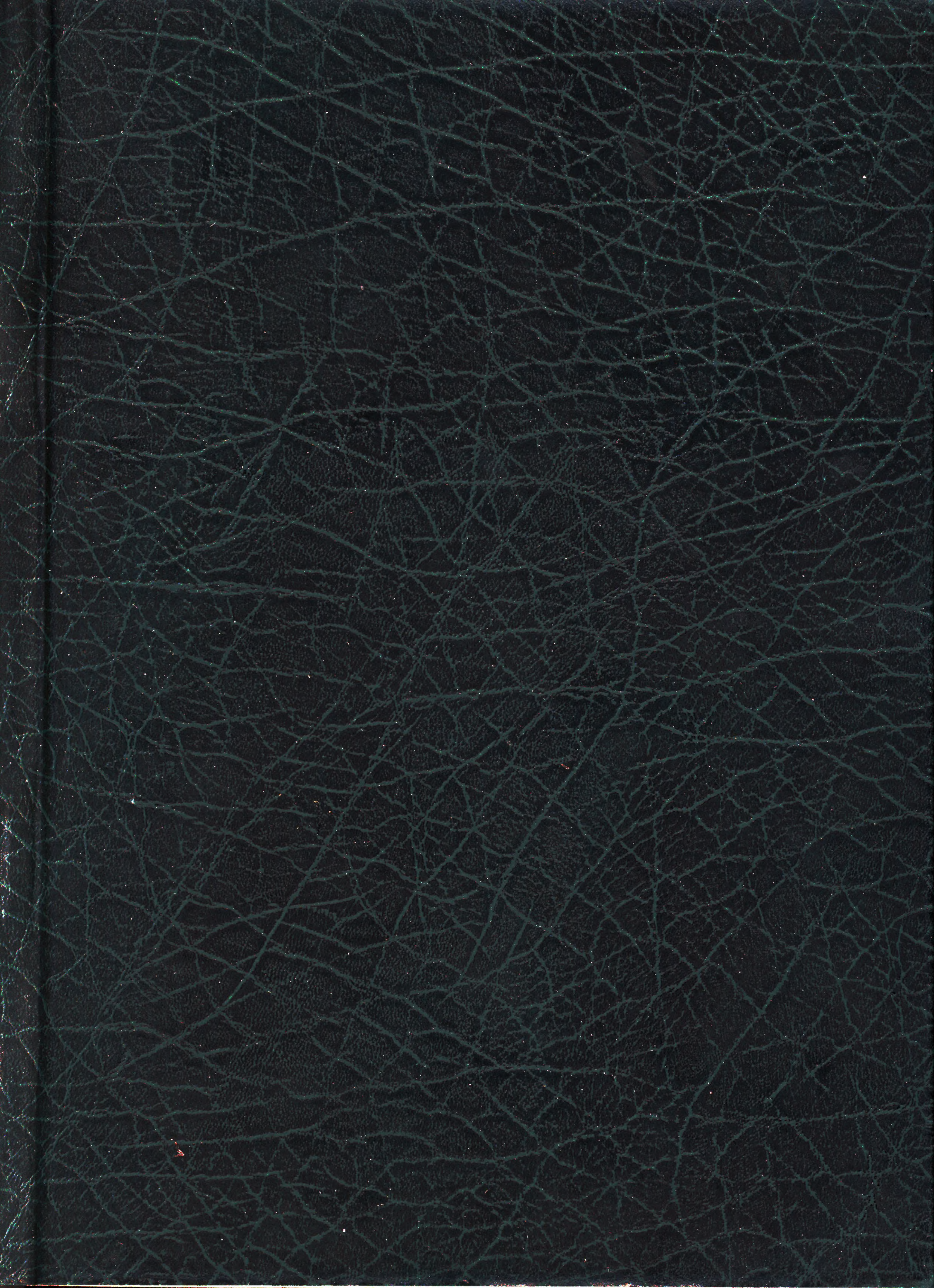
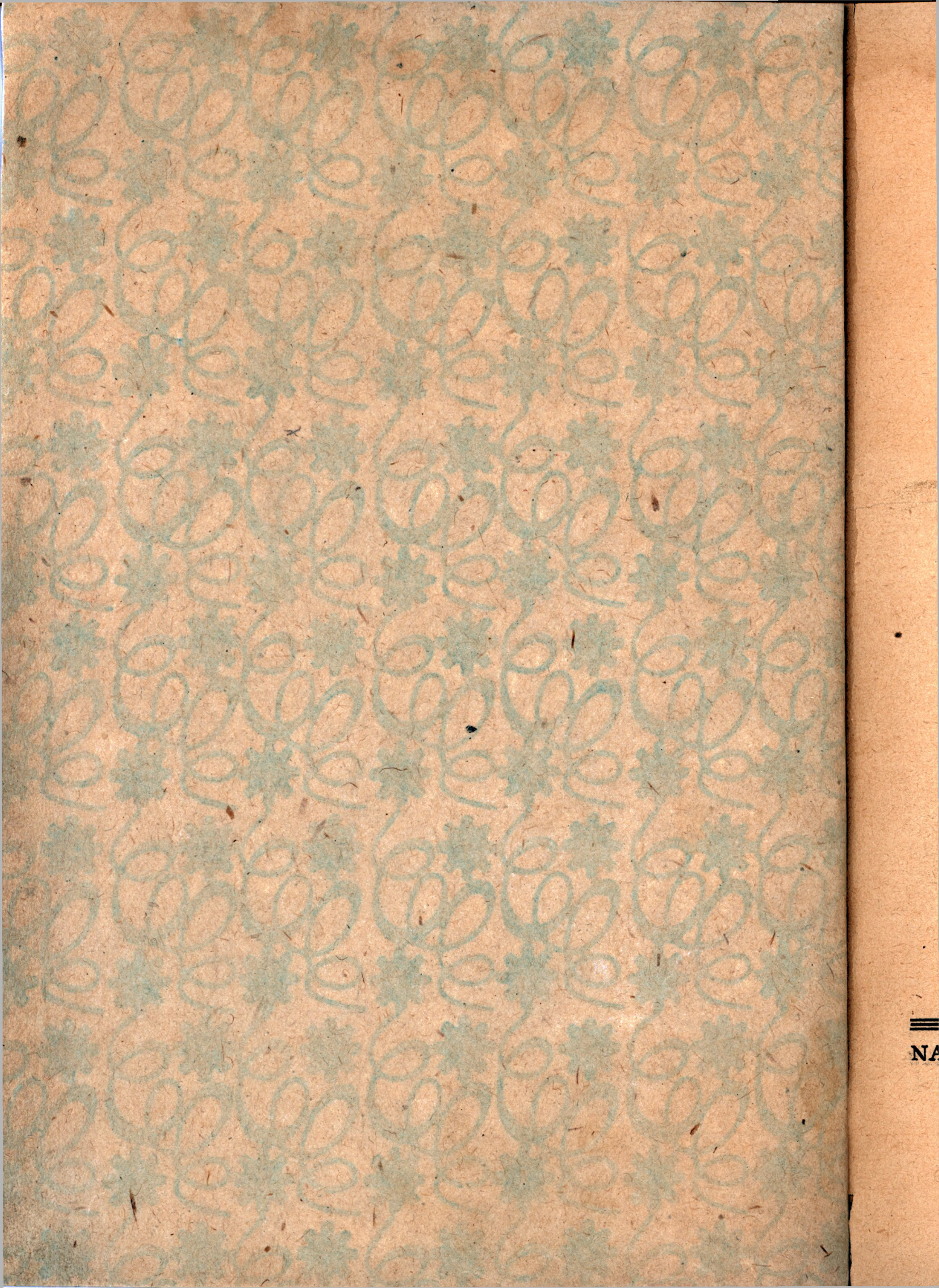

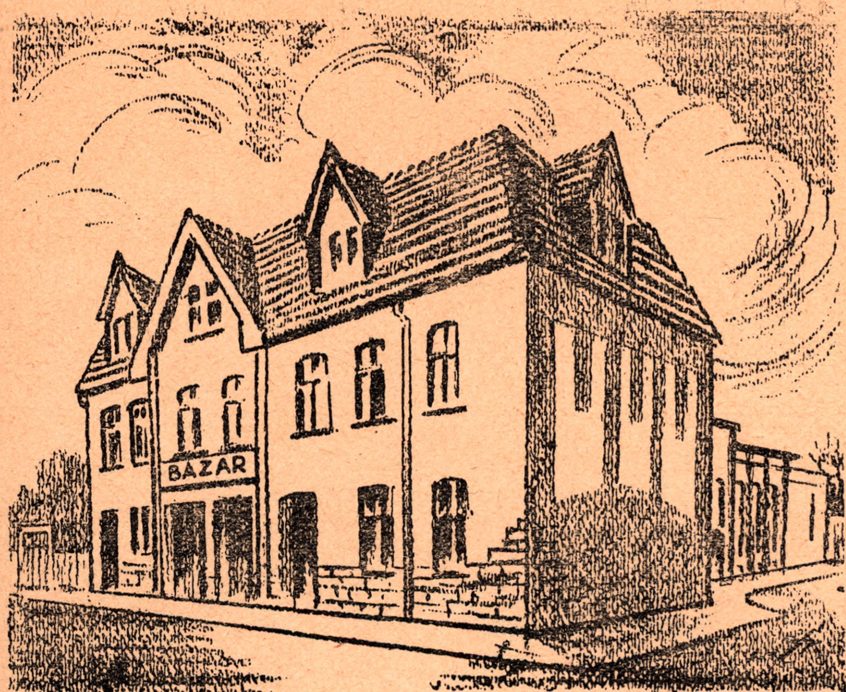

50 LAT BAZARU W GRUDZIĄDZU

OPRACOWAŁ WŁAD. GROBELNY

NAKŁADEM WŁASNYM SPÓŁDZIELNI BUDOWLANEJ
»BAZAR« W GRUDZIĄDZU

DRUK: POMORSKA DRUKARNIA RZEMIEŚLNICZA W GRUDZIĄDZU
ILUSTRACJE: ART. MALARZ BR. FRANOWSKI W GRUDZIĄDZU
KLISZE: ZAKŁAD CHEMIGRAFICZNY „GRAFJA“ W GRUDZIĄDZU

Dom bazarowy był jednopiętrowy i składał się: z jednej dużej sali wraz z sceną i dwiema szatniami; dalej dwóch mniejszych sal na zebrania, mieszczących się na piętrze, ubikacji restauracyjnej na parterze wraz z mieszkaniem dla dzierżawcy na piętrze. Do sali przylegał na piętrze balkon, do którego wchodziło się z jednej z mniejszych sal na piętrze i który doskonale powiększał salę, tak że wielka sala pomieścić mogła około 1 000 osób. Wielkie podłużne okna dawały dostatecznie światła; zastąpione w przyszłości witrażami spotęgują wrażenie domu Bożego. W obecnym swym przekształceniu, bardzo umiejętnym i celowym, „Bazar" nie wiele już przypomina pierwotne przeznaczenie.

Leżą przed nami protokólarze Spółdzielni Budowlanej „Bazar". Karty pożółkłe i pomięte od długoletniego używania. Ząb czasu uwidocznił swoje prawa i płowiejący atrament mówi o odległych a jednak niedawnych czasach. Pod protokółami widnieją zacierające się podpisy niejednego z nieżyjących już inicjatorów, założycieli i działaczy Spółdzielni.

Mam napisać historję „Bazaru", tej placówki wysiłków patrjotycznych ówczesnych działaczy w czasie zaboru pruskiego o kawałek Ojczyzny, w którejby myśl polska swobodniej żyć i rozwijać się mogła. Była to kropla w morzu tych wrażych sił, które zagarnąwszy ziemie polskie, brutalnym walcem germanizmu nakryć usiłowały wszystko, co przypominało ongiś wielki i niepodległy naród.

Założenie spółdzielni sięga czasów, kiedy myśl polska kryć się musiała do zaciszy nielicznych domów polskich a i tu chowała się trwożliwie — kiedy smutno rozbrzmiewały pieśni polskie w oddali od miasta, po polach i lasach, bacząc, by czujne ucho żandarmów nie podchwyciło jej, jako owocu zakazanego przez potęgę pruską. Barbarzyńska zemsta była pewna. — Byli tacy, którzy jej ulegali, byli i tacy, którzy za łyżkę soczewicy sprzedawali serca i sumienia, byli jednakże i ci, którzy czuwali, którzy wierzyli niezłomnie, że „jeszcze Polska nie zginęła, póki my żyjemy".

Z tej głębokiej wiary wyrastały czyny, niewspółmierne nieraz w stosunku do wrażych sił, lecz czyny nieustające, pokorne w swej szczodrobliwości i skuteczne w swym zbiorowym wysiłku. Drogi tych wysiłków o niepodległość narodową były różne. Społeczeństwo polskie tutejsze wytknęło sobie osięgnięcie celu przez potęgowanie sił ducha i zdobycze gospodarcze. Po tej linji

szła również praca tutejszych działaczy „bazarowych" i z tej myśli wyrósł projekt pobudowania domu polskiego. Niejednemu z tych, którzy wierzyli i pracowali, nie było danem oglądać Jej... wolnej i niepodległej. — — — — — — —

My współcześni nie zdajemy sobie nieraz sprawy z ogromu tych wysiłków i ofiar, które ochoczo ponosili nasi ojcowie. W nowym trudzie, jaki przypadł nam w udziale: rozbudowania sił i potęgi Państwa, jesteśmy niesprawiedliwi nieraz w stosunku do współczesności a jeszcze częściej w stosunku do oceny pracy niepodległościowej pokolenia, działającego przed wojną światową. A jednak z siły wiary i uczuć, które ich napełniały, możemy brać przykład ofiarności, nieustrojonej w piękne słowa, niezawsze więczonej doraźnemi skutkami, a jednak wiecznie owocnej.

Pamiętnik niniejszy ma być dokumentem tych prac na małym odcinku, który jednakże w całokształcie tej pracy miał poważne znaczenie. Ma być świadectwem czasów na terenie miasta Grudziądza, w których borykała się myśl polska z potęgą pruską. Niechlubne to dla Niemców karty, tem milsze wspomnienia dziś dla nas, którzy mimo wszystko umieliśmy zadawać jej ciosy i kruszyć ją.

Piszący niniejsze miał możność podejmowania tych prac na różnych odcinkach społecznych, między innymi prowadzić wspólnie Spółdzielnię Budowlaną „Bazar", w której teść jego śp. Franciszek Całbecki odegrał poważną rolę. Tem chętniej podjął się pisania tej krótkiej monografji, bo należało likwidacji Spółdzielni dać odpowiednie zakończenie a tym, którzy w niej działali, wyrazić choć tym skromnym sposobem hołd i cześć.

Spis członków

Leon Sterz, kupiec, Nowa Wieś — † 1929 r.
Anastazy Lipowski, kupiec, Grudziądz.
Jan Gołębiewski, szewc, Grudziądz — †
Franciszek Wróblewski, Grudziądz — †.
Jan Piwowarski, krawiec, Grudziądz — wyst. 31. 12. 1908
Jan Zawadzki, kupiec, Grudziądz — †
Jan Murawski, krawiec, Grudziądz — wyst. 1910, † 1910 r.
Wiktor Marchlewski, kupiec, Grudziądz — wyst. 1910 †.
Michał Majerski, redaktor, Grudziądz — wykl. 1909 r.
Wiktor Kulerski, redaktor, Grudziądz — † 1935 r.
Jan Marchlewski, kupiec, Grudziądz — wyst. 1910 r., †.
Karol Golski, gospodarz, Mazanki — wyst. 1909 r., †.
Bernard Żakowski, gospodarz, Zielona Góra.
Franciszek Heese, gospodarz, Plemięta.
Józef Paszota, gospodarz, Plemięta — †.
Antoni Rudnik, gospodarz, Radzyn — †.
T. Szyszko, gospodarz, Wymysłowo — † 1906 r.
Franciszek Rozwadowski, gospodarz, Mazanki — †.
Jakób Mańkowski, obywatel Kuntersztyn — †.
Franciszek Czarnowski, kapitalista, Grudziądz.
Jan Jordan, gospodarz, Radzyn.
Juljusz Bartkowski, dzierżawca, Wyganowo.
Alojzy Ruchniewicz, kupiec, Grudziądz.
Augustyn Gapa, kupiec, Brodnica — †.
Józef Szymański, kupiec, Brodnica.
Franciszek Górski, gospodarz, Rogóźno — †.
Stefan Stawiński, kupiec, Brodnica.

Anastazy Lipowski

Władysław Olszewski, właśc. browaru, Lidzbark.
Klemens Caesar, administrator, Dębiniec — wyst. 1909 r.
Jan Wojnowski, obywatel, Gralewo — skr. 1913 r.
Aleksander Muszyński, gospodarz, Okonin — wykl. 1909 r.
Julja Łaszewska, kapitalistka, Grudziądz — wyst. 1913 r.
Gustaw Kurek, obywatel, Wiewiórki — † 1930 r.
Michał Olkowski, cieśla, Grudziądz — skreśl. 1913 r., †.
Franciszek Klein, kupiec, Grudziądz — wyst. 1913 r., †.
Walerjan Waszczewski, kupiec, Grudziądz — skreśl. 1913 r.
Modest Grzegorzewski, administr., Rogóźno, wyst. 1900, †.
Ks. Michał Belakowicz, proboszcz, Ostrowite. pow. Lubawa.
Józef Malewski, dzierżawca, Król. Dąbrówka — †.
Ks. Leon Kasyna, proboszcz, Nowa Wieś — wyst. 1906 r.
Kazimierz Sterz, lek. dentysta, Magdeburg — wyst. 1910 r.
Wiktor Kruszewski, zegarmistrz, Grudziądz.
Marjan Kuczkowski, kupiec, Łasin — wyst. 1904 r.
Augustyn Przekopowicz, zdun, Grudziądz — †.
Adam Szawelski, rządca, Mgowo — wykl. 1909 r.
Franciszek Brochoński, kapital., Grudziądz — wykl. 1904 r.
Okoniewski Kazimierz, Mgowo.
A. Chmielewski, sędzia, Dembieniec.
De la Grange Franciszek, kapitalista, Grudziądz — skr., †.
Z. A. Klein, kupiec, Gniew.
Ks. Alfons Mańkowski, Lembarg — wyst. 1908 r.
Wacław Głowiński, kupiec, Poznań — wyst. 1908 r.
Guziński Franciszek, obywatel, Rogóźno — †.
Szymański Bernard, dzierżawca, Rywałd — wyst. 1909 r.
Pankowski Stanisław, stolarz, Grudziądz.
L. Mania, obywatel, Rogóźno — †.
Jabłoński Jakób, rządca, Działowo.
A. Krajnik, dziedzic, Owczarki — skreślony.
Adamski Włodzimierz, kupiec, Poznań.
Dr. Alfons Kobyliński, Rogóźno.
Bolesław Dzięgielewski, kupiec, Chełmża.
Brzesiński Piotr, wojażer, Poznań.
Nehring Jan, kapitalista, Gruta — †.

† Jan Zawacki

Bartkowski Maks, kupiec, Gniew — skreślony, †.
Rudnicki Józef, dzierżawca, Słup — skreślony, †.
Donarski Antoni, karczmarz, Dębieniec — skreślony.
Wojciechowska Józefa, kapitalistka, Wrzeszcz — skreśl., †.
Lewicki Józef, dzierżawca, Sadowo — skreślony, †.
Ośmiałowski D., inspektor „Westy", Toruń, skreślony, †.
Klucznik Jan, portjer, Grudziądz — skreślony 1904 r.
Ruczyński Alojzy, wł. domu, Grudziądz — skreślony 1904 r.
Olszewski Władysław, inspektor, Dębieniec — skreśl. 1905.
Załuski Józef, kapitalista, Król. Rywałd — skr. 1905 r., †.
Laskowski Alfons, gospodarz, Pączewo — †.
Ks. Wierzbowski Fr., dziekan, Król. Rywałd — skr. 1905, †.
Jakubowski Anastazy, wojażer, Inowrocław — †.
Lewicki Marcin, gospodarz, Szlach. Kamionka — skr. 1911.
Juengken Anna, kapitalistka, Poznań — skreślona 1913 r.
Glabisz Albin, kupiec, Poznań.
Kamrowski A., kapitalista, Gruta — skreślony 1906 r.
Kamrowski Franciszek, kapitalista, Gurczno.
Krzywiński Bernard, kupiec, Grudziądz — skr. 1910 r., †.
Andrzejewska Marja, modystka, Chełmno — skr. 1910 r.
Radkiewicz Ignacy, kupiec, Poznań, — skreślony.
Ks. Kowalski Nikodem, proboszcz, Żniwiarz.
Sikorski Franciszek, stelmach, W. Szynwałd — †.
Ks. Kamiński Antoni, dziekan, Chełmża — †.
Makowski Teofil, kapitalista, Radzyn — †.
Kamiński Teofil, kapitalista, Gruczno.
Ks. Gołębiewski Hieronim, proboszcz, Szynwałd — skr.
Ślaski Kazimierz, dziedzic, Orłowo — †.
Sass - Jaworski Juljan, dziedzic, Lipinki.
Górny A., gospodarz, Gruta.
Parczewski Erazm, dziedzic, Belno — †.
Wojnowski Franciszek, dziedzic, Ostrowite.
Rybiński Leon, dziedzic, Dębiniec — †.
Ołyński Stanisław, kupiec, Poznań — †.
Woliński Adam, adwokat, Poznań — †.
Dr. Broekere Bolesław, lekarz, Poznań.

Szamb. Alojzy Ruchniewicz

Różycki Kazimierz, dziedzic, Świecie — skreślony.
Dr. Jerzykowski Stanisław, lekarz, Poznań — †.
Paczkowski Jan, kupiec, Poznań.
Szulc Walerjan, zegarmistrz, Poznań — †.
Dr. Karchowski Dyonizy, właściciel fabryki, Poznań.
Pfitzner Stanisław, kupiec, Poznań — †.
Kaczmarek Wanda, kapitalistka, Poznań.
Murkowski Jan, spedytor, Poznań — skreślony.
Jan Franc. Józef Komendziński, Drezno — †.
Chmielewski Władysław, administrator, Stępuchowo.
Donimirski Bolesław, dziedzic, Tylice — † 1930 r.
Marold Wilhelm, agent, Grudziądz — wykreślony.
Kawski Franciszek, posiedziciel, Bydgoszcz — wykreślony.
Krajewski Andrzej, kupiec, Chełmża — † 1929 r.
Galiński Edmund, kupiec, Chełmża.
Ks. dr. Szwedowski Ignacy, proboszcz, Kijewo.
Pstrońska Marja, kapitalistka, Dębiniec — †.
Ks. Łabuński Franciszek, proboszcz, Kowalewo — †.
Reiss Antoni, polier murarski, Grudziądz, skreślony.
Wojtaszewska Marja, kapitalistka, Ryńsk — †.
Ks. Jackowski, proboszcz, Poznań — †.
Dziorobek W., adwokat, Śrem — †.
Władysław Tomaszewski, kupiec, Poznań.
Neyman Edmund, kupiec, Śrem — †.
Plewkiewicz Marjan, lekarz, Żnin — skreślony.
Ks. Chylewski F., proboszcz, Pakość — †.
Ks. dr. Surzyński Józef, proboszcz, Kościan — †.
Bona Józef, organista, Grudziądz — †.
Łaszewski Zygmunt, kupiec, Czarnikowo — †.
Zakrzewski, Zdzisław, Śrem.
Hr. Żółtowski Stanisław, Niechanów.
Ks. Kuczyński Teofil, Lipszany, pow. Toruń.
Donimirski Edmund, dziedzic, Łysomice — †.
Górski Jan, dziedzic, Mirotki.
Ślaski Ludwik, dziedzic, Trzebcz — †.
Dombrowski Stanisław, piekarz, Grudziądz.

† Jan Marchlewski

Różycki Stanisław, dziedzic, Zajączkowo — skreślony.
Dr. Rzepnikowska Michalina, Lubawa — †.
Kaweczyński Władysław, Linowiec pow. Lubawa — †.
Kurzętkowski Bolesław, Lubawa — †.
Ossowski Władysław, dziedzic, Montowo — †.
Ks. dr. Okonkowski Maks, proboszcz, Lubawa — †.
Dr. Pomierski Franciszek, lekarz, Lubawa — †.
Fragstein Stanisław, dziedzic, Kitnówko — skreślony.
Fragsteinówna Zofja, Kitnówko — skreślona.
Sterzówna Wanda, dziedziczka, Grudziądz — †.
Gapa Anastazy, książkowy, Grudziądz — †.
Wroński Józef, szewc, Brodnica — skreślony.
Ks. Jan Depczyński, proboszcz, Papowo — †.
Kurzyński Piotr, gospodarz, Bukowiec.
Kostrzewski Kazimierz, Zbąszyń.
Mroczyński Jan, stolarz, Grudziądz — skreślony.
Domaracki Bolesław, dziedzic, Przysiersk — skreśl., †.
Mączyński Antoni, gospodarz, Grzywna — skreślony.
Piotrowski Józef, lokaj, Działowo — †.
Różycki Władysław, dziedzic, Wlewsk — †.
Ks. Gabisiewicz Stanisław, Mieszków — skreślony.
Miedzianowski Mateusz, kowal, Łasin — skreślony.
Jordan Franciszek, Gospodarz, Grzywno — wykreślony.
Pryliński Michał, wł. domu, Chełmża — skreślony.
Wolszlegier Adam, dziedzic, Sołdanki — †.
Murawski Teofil, ceramik, (?) — skreślony.
Pawłowski Wincenty, budowniczy, Chełmża — †.
Ks. J. Flach, Rokitno.
Ossowski Feliks, dziedzic, Najmowo — †.
Czarliński Emil, dziedzic, Bruchnówko — †
Dr. Pilatowski Stanisław, lekarz, Chełmża.
Gąsowski Wacław, kapitalista, Chełmża — †.
Sobiecki Jan, gospodarz, Chełmża — †.
Plewiński Franciszek, kupiec, Drezno.
Bromo Teodor, budowniczy, Chełmża.
Bońkowski Wacław, kupiec, Grudziądz.

† Wiktor Marchlewski

Słupski Anastazy, gospodarz, Królewska Dąbrówka — †.
Lipski Władysław, gospodarz, Okonin — †.
Biedermann Marcin, drukarz-wydawca, Poznań — †.
Neumann Mateusz, mistrz szewski, Grudziądz — skreślony.
Marchlewski Leonard, zegarmistrz, Poznań — skreślony.
Frankowski Czesław, Poznań — skreślony.
Karczewski Józef, kupiec, Królewiec — skreślony.
Ks. Sucharski Jan, Borzyszkowo — †.
Ks. Pobłocki Juljusz, dziekan, Chełmno — †.
Wolszlegier Władysław, obywatel, Szenfelde — †
Działowski Eustachy, obywatel, Działowo.
Skórzewski Kazimierz, obywatel, Dębowo.
Ossowski Józef, obywatel, Białobłoty — skreślony, †.
Czarliński Adam, obywatel, Zakrzywko.
Milski Bernard, wydawca gazet, Poznań — skreślony.
Ks. Cyra Ignacy, proboszcz, Drzycim — †.
Ks. Semrau Józef, proboszcz, Osie — †.
Kowalski Tomasz, gospodarz, Gruta — skreślony.
Frankiewicz Ludwik, budowniczy, Poznań.
Górny Tomasz, kapitalista, Grudziądz — skreślony.
Rzepecki Karol, kupiec, Poznań — †.
Sikorski Stanisław, obywatel, Wielkie Chełmy — †.
Ks. Sychowski Stanisław, proboszcz, W. Śliwice — skr.
Ks. Hoffmann Konrad, wikary, Lisewo.
Donimirski Jan, dziedzic, Buchwałd — †.
Lechowicz Józef, kapitalista, Lisewo — †.
Szczaniecki Michał, dziedzic, Nawra — †.
Goga Kazimierz, kupiec, Chełmża — †.
Sokołowski Kazimierz, kupiec, Poznań.
Ornas Józef, kapitalista, Czerwony Dwór — †.
Kacki Albin, gospodarz, Król. Bór — †.
Kacki Franciszek, gospodarz, Dzierżążno — †.
Kasprowicz Bolesław, kupiec, Gniezno.
Ks. Kowalski Anastazy, Piaseczno — †.
Nehring Leon, fabrykant, Poznań — †.
Leitgeber Jan, przemysłowiec, Poznań.

Wiktor Kruszewski

Bonin Adolf, kupiec, Czersk — skreślony.
Podorzymski Józef, kupiec, Komórsk — skreślony.
Feeser Antoni, handlarz bydła, Chełmża.
Littkowski Aleksy, blacharz, Chełmża.
Stefański Wiktor, siodlarz, Chełmża — †.
Ks. Wiśniewski Aleksander, proboszcz, Wielkałąka — †.
Ks. dziekan Odrowski Józef, proboszcz, Pieniążkowo — †.
Czapla Franciszek, Chełmno — †.
Ks. Muszyński Jan, proboszcz, Nowe — †.
Sobecki Józef Mieczysłow, fabrykant, Poznań.
Sulczewski Bolesław, kupiec, Poznań.
Drzymalski Juljusz, wł. hotelu, Nowe — wykreślony.
Kamrowski Jakób, gospodarz, Okonin — skreślony.
Klein Teresa, córka kupca, Grudziądz.
Jędrzejewski Wiktor, Grudziądz, — skreślony.
Ks. Łosiński, proboszcz, Sierakowice.
Dekiert Stanisław, kupiec, Poznań — skreślony.
Ks. Ruchniewicz Stanisław, proboszcz, Grodziczno — †.
Grodzki Stanisław, kupiec, Poznań — skreślony.
Loga Adam, partykularz, Poznań.
Podeszwik Franciszek, murarz, (?) — skreśl.
Piekarek Wanda, córka gospodarza, Gubiny — skreślona.
Senger Ignacy, posiedziciel, Dolna Grupa.
Szenic Andrzej, kupiec, Poznań — †.
Dr. Likowski W., lekarz, Pleszew.
Kurek Franciszek, gospodarz, Nowe.
Kryszkiewicz A., handlarz, Poznań.
Leitgeber Stanisław, Poznań — skreślony.
Becker Władysław, restaurator, Poznań.
Dr. Krysiewicz Bolesław, lekarz, Poznań.
Cegielski Stefan, fabrykant, Poznań — †.
Hedinger Henryk, Poznań.
Loga Wiktor, kupiec, Toruń — †.
Mańczak Stanisław, złotnik, Poznań.
Piotrowski Feliks, kapitalista, Poznań.
Biskupski Franc., inżynier, Poznań.

† Leon Sterz

Krajewicz Karol, handlarz mebli, Poznań — skreślony.
Dankowski J., handlarz mebli, Poznań — skreślony.
Maciejewski Feliks, blacharz, Kowalewo — skreślony.
Działowski Apolinary, dziedzic, Miraków — †.
Sobecki Józef, kupiec, Poznań.
Rzepecka Marja, kupiec, Poznań.
Eichstaedt Jan, kupiec, Poznań.
Dr. Zieliński Bronisław, lekarz, Czersk.
Luziński Teodor, wł. hotelu, Poznań — †.
Wrzesiński Seweryn, kupiec, Poznań.
Gosiniecki Jan, mistrz rzeźnicki, Grudziądz.
Mistelski Jan, wł. młyna, Gruta — wystąpił.
Krzyżanowski Józefat, kupiec, Bytom — skreślony.
Jankowski Piotr, ceramik, Grudziądz — skreślony.
Fitzermann Mateusz, kapitalista, Nowe.
Grabski Leon, dyrektor fabryki, Gniezno — †.
Norkowska Józefa, Inowrocław — skreślona.
Radtke Franciszek, gosp., Buczek.
Ks. Bolt Feliks, wikary, Brusy.
Piechowski Franciszek, Nieżychowo, skreślony.
Keidrowski Jan, gospodarz, Buchwałd, skreślony.
Keller Józef, dzierżawca plebanki, Mokre.
Modrow Gustaw, murarz, Grudziądz — †.
Kłosiński Stanisław, gospodarz, Poznań.
Zawadzka Joanna, żona murarza, Wąbrzeźno.
Wojciechowski St., formiarz, Grudziądz — skreślony.
Żynda Franciszka, wł. karczmy, Grudziądz — skreślona.
Zawadzki Walerian, wł. domu, Grudziądz.
Lesiński Feliks, mistrz malarski, Grudziądz.
Łazarewicz Antoni, sekretarz, Grudziądz.
Wiśniewski Jan, robotnik — skreślony.
Kalkowski Jan, mistrz stolarski — †.
Ks. Sadowski Anastazy, wikary, Chmielno.
Wilamowski Marjan, handlarz, Okonin.
Szarmach Teofil, mistrz ślusarski, Grudziądz.
Wrzesiński Teofil, Toruń — skreślony, †.

† Wojewoda dr. Laszewski

Goryński M., mistrz kowalski, Król. Dąbrówka — skreślony.
Mirass Gustaw, mistrz stolarski, Grudziądz — †.
Piontek Wincenty, właśc. domu, Grudziądz — †.
Tokarska Sabina, naucz. muzyki, Grudziądz — skr., †.
Arendt Jan, gospodarz, Król. Dąbrówka — skreślony.
Antkowski Michał, gen. agent, Gdańsk.
Bork Franciszek, gospodarz, Gruta — skreślony.
Kuella Antoni, gospodarz, Król. Dąbrówka.
Elzanowski Franciszek, rybak, Rządz.
Falkowski Bernard, wł. domu, Grudziądz — skreślony.
Brauning Paweł, blacharz, Grudziądz — skreślony.
Szczygieł Jan, gospodarz, Zarośle.
Sadowski Jan, gospodarz, Linowo — †.
Pankalla Marjan, inspektor, Gdańsk — skreślony.
Czerwiński Teodor, murarz, Tarpno — skreślony.
Wojciechowski Józef, Września — †.
Gzella Antoni, kupiec, Grudziądz — †.
Figurski Antoni, gospodarz, Zarośle — †.
Nejman K., kupiec, Brodnica.
Kostrzyński Franciszek, kupiec, Wrocław.
Radoński Adolf, kupiec, Starogard.
Dr. Neumann Władysław, lekarz, Nowe — skreślony.
Bok Józef, kupiec, Starogard.
Misko Franciszek, restaurator, Brodnica.
Prabucki Michał, rachmistrz, Dębieniec.
Schneider Koloman, kupiec, Mad (Węgry).
Ruchniewicz Władysław, kupiec, Grudziądz — †.
Wojnowski Stanisław, dziedzic, Nowe.
Igielski Paweł, robotnik, Zamek Bełchowo.
Działowski Zygmunt, dziedzic, Dębieniec — †.
Całbecki Franciszek, kupiec, Grudziądz — †.
Załuski Walerjan, dziedzic, Turówki.
Wojciechowski Jan, dziedzic, Gziki.
Buczkowski Antoni, dzierżawca, Jankowice.
Siudowski Leon, dziedzic, Pniewite — †.
Wojnowski Piotr, gospodarz, Lisewo — †.

† Wiktor Kulerski

Szczuka Bolesław, właśc. drukarni, Lubawa.
Jaszewski Leon, zecer, Grudziądz.
Grygier Stanisław, zecer, Grudziądz — skreślony 1912.
Wiatr Józef, zecer, Grudziądz.
Bielicki Franciszek, zecer, Grudziądz — skreślony 1916.
Brzeziński Adam, zecer, Grudziądz.
Lorek Leon, drukarz, Grudziądz — †.
Degórski Wiktor, introligator, Grudziądz — skreślony 1913.
Diesmann Juljusz, mistrz szewski, Grudziądz — †.
Bartoszyński Stanisław, mistrz ślusarski, Grudziądz.
Szlosowski Jan, dziedzic, Dębiny.
Kostka Stanisław, organista, Radzyn.
Czarnecki Stanisław, kupiec, Gdańsk.
Sobiechowski Bolesław, książkowy, Grudziądz — †.
Rakowski Jan, redaktor, Grudziądz — skreślony.
Dr. Ulatowski Józef, redaktor, Grudziądz — †.
Klimek Damazy, kupiec, Grudziądz.
Liszkowski Wincenty, dziedzic, Lipinki — †.
Dr. Brejski Izydor, lekarz, Grudziądz.
Szczepański Jan, kierownik drukarni, Grudziądz.
Weiss Edwin, drukarz, Grudziądz.
Całbecki Stanisław, kapitalista, Chełmża — †.
Karasiewicz Teofil, gospodarz, Sierosłowek — †.
Dr. Budzyński Ksawery, lekarz, Grudziądz.
Szychowski Juljan, adwokat, Grudziądz.
Szczukowa Juljanna, Grudziądz, skreślona 1912.
Piwowarski Jan, mistrz krawiecki, Grudziądz — †.
Buczkowski Florjan, gospodarz, Lisewo.
Tomaszewski Jan, mistrz rzeźnicki, Grudziądz.
Dr. Łaszewski Stefan, adwokat, Grudziądz — †.
Stefański Antoni, dyrektor, Grudziądz — †
Paszota Marjan, gospodarz, Plemięta — †.
Kamrowski Leon, gospodarz, Stary Folwark.
Gołębiewski Jan, gospodarz, Lisewo.
Grabarz Jan, adwokat, Grudziądz — †.
Jachowski Józef, zecer, Grudziądz — †.

Feliks Lesiński

Zawadzki Jan, kupiec, Grudziądz.
Marchlewski Jan, kupiec, Oliwa.
Ks. dr. Wolszlegier A., proboszcz, Pieniążkowo — †.
Ks. Kupczyński, proboszcz, Garczyn.
Komendziński J., dziedzic, Rówienica — skreślony.
Szczaniecki, dziedzic, Nawra.
Ossowski Leon, dzierżawca, Białobłoty.
Krzyżanowski Władysław, gospodarz, Rogóźno.
Marchlewski Jan, kupiec, Grudziądz.
Joachimczyk Teofil, kupiec, Grudziądz.
Ruchniewicz, m. piekarski - fabrykant, Toruń - Mokre.
Łykowski Paweł, wł. domu, Grudziądz — †.
Komendzińska Kornelja, dziedziczka, Rówienica.
Wysocki Kazimierz, adwokat, Grudziądz — †.
Makowska Julja, wdowa, Brodnica — skreślony.
Dr. Sujkowski Jan, lekarz, Grudziądz — †.
Olkowski Michał, budowniczy, Grudziądz.
Korzeniewski Wacław, kupiec, Nowe.
Szlosowski Kazimierz, kapitalista, Grudziądz.
Ks. Heese Bolesław, proboszcz, Szembruk.
Wojnowski Tomasz, gospodarz, Kornatowo.
Gajewski Władysław, dziedzic, Turznice.
Graszewicz Maksymiljan, zdun, Radzyn.
Marchlewski Jan, kapitalista, Grudziądz — poraz wtóry, †.
Kobyliński Władysław, kierownik, Grudziądz.
Bronikowski Stanisław, kupiec, Grudziądz.
Ks. Rzewuski Mieczysołw, kuratus, Gardeja — †.
Sujkowska Bronisława, wdowa, Grudziądz.
Dr. Meyer Piotr, lekarz, Grudziądz.
Jakubowski Piotr, budowniczy, Grudziądz.
Sporny Władysław, kupiec, Grudziądz — †.
Ks. Łukaszkiewicz Juljan, Grudziądz.
Wawrzyniak Stefan, kupiec, Grudziądz.
Polley Walter, kupiec, Grudziądz.
Samoliński Władysław, dyrektor, Grudziądz.
Balcerowicz Kazimierz, kupiec, Grudziądz.

† Jan Gołębiewski

Kuechler Jan, dzierżawca plebanji, Grudziądz.
Kulerski Władysław, drukarz, Grudziądz.
Jurek Władysław, dyrektor fabryki, Grudziądz — †.
Balcerowiczowa Helena, Grudziądz.
Gańcza Wacław, redaktor, Grudziądz.
Szczerbicki Alojzy, aptekarz, Grudziądz.
Froehlich Leon, kupiec, Grudziądz.
Kaube Franciszek, właśc. kina, Grudziądz.
Kaubowa Helena, Grudziądz.
Pieszkalski Bronisław, Grudziądz.
Pieszkalska, Grudziądz.
Grobelny Władysław, dyrektor, Tuszewo.
Bartoszyński Stanisław, właśc. domu, Grudziądz.
Bartkowski Juljan, kapitalista, Grudziądz.
Czarnowski Franciszek, kapitalista, Grudziądz.
Raduński Adolf, kupiec, Starogard.
Buczkowski Antoni, dzierżawca plebanji, Jankowice.
Bok Józef, kupiec, Starogard.
Figurski Antoni, rolnik Zarośle.

Jan Rakowski

50 lat „Bazaru“

Datę oficjalnego założenia Spółdzielni wskazuje protokólarz na 22 lutego 1899 r. Przedtem Spółdzielnia istniała już, lecz działała konspiracyjnie. Inicjatorzy musieli się liczyć z przeszkodami, jakie w tych razach stawiała władza pruska. To też, nawet po jej założeniu i protokólarnem stwierdzeniu zebrań, nie zgłaszano Spółdzielni do sądu. Na pierwszem tem zebraniu przewodniczył obecny dyrektor Kom. Kasy Oszczędności w Grudziądzu radca Anastazy Lipowski, sekretarzował jeden z współzałożycieli śp. Wiktor Marchlewski.

1898

Na zebraniu tem wybrano Radę Nadzorczą, składającą się z następujących osób: Anastazy Lipowski — przewodniczący, Jan Murawski, Jan Piwowarski, Franciszek Wróblewski, Jan Gołębiewski.

Zarząd stanowili następujący członkowie: Jan Zawacki — kierownik Spółdzielni, Jan Marchlewski — skarbnik, Leon Sterz — kontroler.

Podpisani pod 1-szym protokółem są: Anastazy Lipowski, Jan Marchlewski, Jan Piwowarski, Jan Murawski, Jan Zawacki, Walerjan Warszewski i Wiktor Kulerski. Majątek Spółdzielni wynosił wówczas 1 425,30 mk. niem., z czego 395,— mk. stanowiły udziały członków, reszta była darowiznami, prowadzonemi na oddzielnych kontach. Założyciele wzięli sobie za zadanie, zdobycie gotówki na cele pobudowania

† Franciszek Całbecki

potrzebnego siedliska polskiego. Gotówkę usiłowane zebrać przez udziały członków, darowizny, przez kupno i sprzedaż objektów, nie gardzono nawet wpływami z tak zwanej pinki przy grze w kartach, z wygranych w kręgielni i t. p. Oczywiście droga była żmudna. Wysunięto zorganizowanie skupu szmat, starego żelaza i kości. Zdania co do dróg, mających prowadzić do celu, były podzielone. Możliwości jednakże były skromne i nie pomogły tu nawet słowa p. Lipowskiego, który powiedział, „że w tych warunkach dorzucić może każdy do worka swoje kości i jeszcze „Domu polskiego" się nie pobuduje".

Zebrania Walne jak i Rady Nadzorczej odbywały się u p. Lipowskiego przy ulicy Toruńskiej, przy której była również siedziba Banku Ludowego, jedynej placówki gospodarczej polskiej. Myśl spółdzielcza rzucona wielkim rozumem i potężną wolą patrjoty księdza Wawrzyniaka, poczęła i na Pomorzu oddziaływać, a spółdzielnie gospodarcze stanowią jedną z najpiękniejszych kart w historji walk o niepodległość. Po tej drodze toczyła się również myśl organizacyjna Spółdzielni Budowlanej „Bazar".

Grudziądz jako forteca o znaczeniu wojskowem, germanizowany był całą bezwzględnością. Germanizację prowadził osławiony „Ostmarkenverein" z ówczesnym organem prasowym „Der Gesellige". Myśl polska nie mogła pozwolić sobie wówczas na najmniejszy odruch i wszelkie przejawy jej tępione były z całą bezwzględnością wszechpotężnych sił hakatystów niemieckich. Steroryzowani lojalniejsi Niemcy solidarnie bojkotowali każdego, kogo podejrzewali nawet o sympatję dla Polaków. Kto im się naraził nie miał co szukać w Grudziądzu. Co mówić o nielicznej garstce Polaków, którzy tonęli poprostu w ówczesnym morzu niemieckim. Stanowili oni według statystyk niemieckich w samym Grudziądzu tylko 5% ogółu ludności. Hasło: „ausrotten" święciło właśnie w Grudziądzu swe triumfy i buta niemiecka nie znała granic. Nie dbano nawet częstokroć o pozory sprawiedliwości, których Niemcy naogół przestrzegali.

† Jan Grabarz

Fundusze gadzinowe „Ostmarkenvereinu" robiły swoje. Nieliczne były przedsiębiorstwa polskie, kupieckie i rzemieślnicze. Do tych nielicznych należał dom handlowy firmy „Marchlewski i Zawacki", sklep kolonjalny i restauracja śp. Leonarda Grodzkiego, który był później pierwszym dzierżawcą pobudowanego „Bazaru", fabryka wódek A. Ruchniewicza, warsztat malarski Feliksa Lesińskiego, warsztat szewski Jana Gołębiewskiego. Z wolnych zawodów utrzymywał biuro adwokackie śp. dr. Łaszewski, późniejszy pierwszy wojewoda pomorski. Pozatem było trochę robotnika zatrudnionego we fabrykach, elementu twardego i patrjotycznego, lecz biednego, narażającego się na wydalenie z pracy każdej chwili, skoro tego żądał osławiony „Ostmarkenverein. *W ręku polskim nie było podówczas ani jednej polskiej sali, w której odbywać się mogły większe zebrania lub zabawy.* Polonja grudziądzka uciekać się musiała w tych razach za miasto, do Mniszka, Nowej Wsi, Sarniaka a w najlepszym razie za Wisłę do „Białej Karczmy". To też potrzeba pobudowania siedliska polskiego była wielka i z punktu widzenia racji polskiej — nieodzowna. Natrafić musiała jednak na nieprzezwyciężony opór ze strony hakaty niemieckiej i przezorność była więcej niż wskazana.

W roku tym postanawia się nabycie odpowiedniego placu pod budowę przy ulicy Lipowej. Uczynić się to ma jednak pod przykrywką prywatnej inicjatywy i w tym celu upoważnia się śp. Jana Marchlewskiego do przeprowadzenia transakcji kupna i pobudowanie odpowiedniego domu wraz z salą z tem, że Spółdzielnia daje na ten cel pieniądze i przejmie wszystko na własność w odpowiedniej chwili. Były to pierwsze kroki Spółdzielni do upragnionego celu.

Dlaczego Spółdzielnię i wybud. później dom nazwano „Bazarem"? Żyjący jeszcze inicjatorzy Spółdzielni nie pamiętają tego. Prawdopodobnie przyjęto nazwę od poznańskiego Bazaru, wielkiego domu hotelowego i towarzyskiego, istniejącego tamże, z czego wnioskować można, że wpływy i oddziaływanie Poznania sięgały daleko.

† Leonard Grodzki

1899

Rada Nadzorcza: Anastazy Lipowski, Jan Murawski, Jan Piwowarski, Alojzy Ruchniewicz i Jan Gołębiewski.

Zarząd: Jan Zawacki — kierownik, Jan Marchlewski — skarbnik, Leon Sterz — kontroler.

Planowane kupno nieruchomości doszło w tym roku do skutku. Przy ulicy Lipowej kupiono posesję od niejakiej Wolframowej. Działalność Spółdzielni była bardzo intenzywna, skoro majątek wzrósł podówczas już na 14 422,— mk., a udziałów zebrano na 12 317,— mk. niem. Różnicę stanowiły darowizny i uboczne wpływy. Członków liczyła Spółdzielnia 269 z 336 zadeklarowanemi udziałami. Wysokość udziałów wynosiła 50,— marek niem. Kupno odbyło się jak już wyżej zaznaczyliśmy pod płaszczykiem prywatnym przez Jana Zawackiego. Na zebraniach Rady Nadzorczej zastanawiano się nad planami i kosztorysami budowli. Wyrażono obawy, co do uzyskania koncesji na wyszynk, ani na chwilę nie wątpiono w uzyskanie zezwolenia na budowę wobec zastosowanych środków ostrożności. Późniejsza rzeczywistość wykazała co innego.

1900

Rada Nadzorcza: Anastazy Lipowski, Jan Murawski, Jan Piwowarski, Alajzy Ruchniewicz, Jan Gołębiewski.

Zarząd: Jan Zawacki, Jan Marchlewski, Leon Sterz.

W planach uwzględniono wielką salę posiedzeń ze sceną teatralną, ogród i pokoje noclegowe. Plac był wymarzony — przy głównej ulicy i doskonale nadawał się pod projektowaną budowlę. W międzyczasie Spółdzielnię zarejestrowano w sądzie. Protokóły zebrań Walnych są dlatego tłómaczone częściowo na język niemiecki.

Władze odmówiły koncesji na budowę. Nie pomogły odwołania się do władz wyższych.

Ludwik Cichocki

Sąd administracyjny w Kwidzynie zatwierdził odmowę władz lokalnych. Sprawę prowadził adwokat dr. Łaszewski. Mimo dalszych, usilnych starań władze niemieckie pozostały głuche na wszelkie starania. Nie pozostawało więc Spółdzielni nic innego *jak plac kupiony sprzedać*, co też postanowiono na jednych z walnych zebrań. Cenę sprzedaży ustalono na 30 000 marek

1901

Rada Nadzorcza: Wiktor Marchlewski — przewodniczący, Jan Murawski — sekretarz, Jan Piwowarski, Alojzy Ruchniewicz, Jan Gołębiewski.

Zarząd: Jan Zawacki, Jan Marchlewski, Leon Sterz.

Władze nie udzieliły koncesji na budowę przy ulicy Lipowej pod pozorami niezastosowania się do zmian w planach. Zmiany te były niedoprzyjęcia, bo kosztowne a przedewszystkiem przekreślały główny cel, pobudowania sali posiedzeń i sceny amatorskiej. Łudzono się więc, że o ile uzyskanie takiego zezwolenia na tym miejscu jest trudne, to uda się uzyskać je na innem miejscu, wobec czego postanowiono nieruchomość zamienić na inną przy mniej ruchliwej ulicy. Majątek Spółdzielni wzrósł do kwoty 17 899,— marek niemieckich.

1902

Rada Nadzorcza: Wiktor Marchlewski, Jan Murawski, Alojzy Ruchniewicz, Jan Gołębiewski, Jan Piwowarski.

Zarząd: Jan Zawacki, Jan Marchlewski, Leon Sterz.

Ważniejszych wypadków w tym roku nie było. Mimo usiłowań, posesji przy ulicy Lipowej nie sprzedano. Majątek Spółdzielni wzrósł do kwoty 22 287,— marek niemieckich. Spółdzielnia przystąpiła w międzyczasie do Związku Spółdzielczego w Poznaniu i Związek przeprowadził w roku tym pierwszą rewizję Spółdzielni przez p. dr. Rzepnikowskiego. Rewizja ta wypadła ku zadowoleniu Waln. Zebrania i Związku.

† Jan Bona

1903

Rada Nadzorcza: Wiktor Marchlewski, Jan Murawski, Alojzy Ruchniewicz, Jan Gołębiewski, Jan Piwowarski.

Zarząd: Jan Zawacki, Jan Marchlewski. Leon Sterz.

Policja budowlana usiłuje Spółdzieli obrzydzić posesję, zmuszając przez zarządzenia do stałych wydatków. Spółdzielnia ponosi straty, które dochodzą do 700,— mk. rocznie. Miasto spekuluje na deprecjację wartości, a temsamem zmuszenie do sprzedaży za bezcen. Szykany uprawiane są z całą systematycznością. Nie udaje się to jednakże ostatecznie, gdyż Spółdzielnia sprzedaje nieruchomość przy ulicy Lipowej za 34 000,— marek, o czem kumunikuje zarząd na walnem zebraniu w dniu 17. marca 1904 r.

1904

Rada Nadzorcza: Wiktor Marchlewski, Jan Murawski, Alojzy Ruchniewicz, Jan Piwowarski, Walerjan Zawacki — budowniczy.

Zarząd: Jan Zawacki, Jan Marchlewski, Leon Sterz.

Zebrania Rady Nadzorczej i ogólne członków odbywają się w lokalu Banku Ludowego, który przeniesiono do domu firmy Marchlewski i Zawacki przy ulicy Kwidzyńskiej 34 (obecna ulica Wybickiego).

1905

Rada Nadzorcza: Wiktor Marchlewski, Alojzy Ruchniewicz, Jan Murawski, Jan Piwowarski, Walerjan Zawacki — budowniczy.

Zarząd wybrano w tym samym składzie: Jan Zawacki, Jan Marchlewski, Leon Sterz.

Po uporządkowaniu spraw, po sprzedaży posesji przy ulicy Lipowej zastanawia się Zarząd nad dalszemi możliwościami działania Spółdzielni.

† Józef Paszota

Aktywa i pasywa Spółdzielni wykazują w tym roku 22.295 marek n. Spółdzielnia usiłuje nabyć nową posesję nadającą się dla zamierzonych celów. Posesja taka znajduje się przy ulicy Lipowej nr. 8. Nauczony doświadczeniem, zamierza zarząd nabyć ją wraz z zatwierdzonymi planami na budowę. Wysiłki sprowadza się więc w kierunku nakłonienia sprzedającego do postarania się o koncesję na budowę w myśl planów, które się podsuwa. Sprawa nie udała się, jak się to później okazało.

1906

Rada Nadzorcza: Wiktor Marchlewski, Al. Ruchniewicz, Jan Piwowarski, Jan Murawski, Walerjan Zawacki.
Zarząd: Jan Zawacki, Jan Murawski, Leon Sterz.

Zamierzone w roku poprzednim kupno nie dochodzi ostatecznie do skutku. Praca Spółdzielni staje narazie na martwym punkcie.

1907

Rada Nadzorcza: Franciszek Całbecki przewodniczący, Alojzy Ruchniewicz, zastępca przewodniczącego, Józef Paszota z Plemiąt, Stanisław Wojnowski z Kończyc, Jan Murawski.
Zarząd: Jan Zawacki, Leon Sterz, Jan Marchlewski.

Nowo wybrany zarząd i rada zabierają się z energją do pracy. Werbuje się nowych członków do Spółdzielni, zwłaszcza wśród okolicznego obywatelstwa i powiększa znacznie sumę udziałów. Majątek Sółdzielni wzrasta do kwoty 26.895 mk. Nadarza się sposobność kupna posesji przy ulicy Toruńskiej nr. 24 (obecnie zabudowania p. Joachimczyka). Kupno dochodzi do skutku za cenę 90.000 mk. W związku z planowaną przebudową wymienionej posesji na cele Spółdzielni wykazuje Rada Nadzorcza i Zarząd dużą ruchliwość. Policja bu-

Jan Gosiniecki

dowlana robi pozornie nadzieję udzielenia pozwolenia na pobudowanie sali zebrań, niestety pozornie. Na syndyka Spółdzielni wybrano adwokata dr. Łaszewskiego.

1908

Rada Nadzorcza: Franciszek Całbecki, Stanisław Wojnowski, Józef Paszota, Jan Murawski i dr. Jan Brejski.
Zarząd: Jan Zawacki, Leon Sterz, Jan Marchlewski.

Władze policyjne przewlekają z udzieleniem koncesji na budowę. Spółdzielnia popada w trudności finansowe z powodu wypowiedzenia ciążących hipotek na odnośnych posesjach przy ulicy Toruńskiej. Wypowiedzenie stało się nagle i — jak się później okazało — pod naciskiem „Ostmarkenvereinu". Politykę obrzydzenia stosuje się więc w dalszym ciągu, co zajmuje zarządowi i Radzie Nadzorczej czas i stwarza kłopoty.

1909

Rada Nadzorcza: Franciszek Całbecki, Stanisław Wojnowski, Józef Paszota, Jan Murawski, Antoni Stefański, dyrektor „Gazety Grudziądzkiej".
Jan Zawacki, Leon Sterz, Alojzy Ruchniewicz.

Projektowane pobudowanie sali nie doszło jeszcze do skutku. Trudności finansowe są coraz większe spowodu dalszych bezprawnych wypowiedzeń hipotek za namową i bezwzględnym naciskiem wymienionego już „Ostmarkenvereinu". Zebrania Zarządu i Rady Nadzorczej odbywają się dość często. W łonie Zarządu i Rady Nadzorczej dochodzi do poważnych różnic zdań na tle kosztów przebudowy, które wynosić mają 40 000 marek, a władze policyjne wysuwają coraz to nowe żądania. Z powyższych powodów ustępuje w ciągu roku z zarządu członek Leon Sterz. Mimo wszystko uchwala się dodatkowe koszta przebudowy.

Kazimierz Szlosowski

1910

Rada Nadzorcza: Franciszek Całbecki, Leon Sterz, Jan Murawski, Stanisław Wojnowski, Antoni Stefański. Zarząd: Jan Grabarz, adwokat — kierownik; Florjan Buczkowski z Lisewa, Alojzy Ruchniewicz.

Policja budowlana odmówiła ostatecznie zezwolenia na budowę bez wysuwania nawet pretekstów odmowy, co przesądziło spory na tym tle. Postanowiono więc nieruchomość sprzedać i obejrzeć się za kupnem innej posesji. — O ruchliwości Zarządu i Rady Nadzorczej świadczy rekordowa ilość zebrań, bo 10-ciu w jednym roku. Postanawia się nieustąpić i doprowadzić zamierzenia do skutku. Nadarza się okazja kupna parceli przy ulicy Moniuszki (dawniej Friedrichstrasse), od budowniczego Mirowa. Doświadczenia dotychczasowe nauczyły inicjatorów i kierowników wiele. Przezornie zawarto z budowniczym Mirowem kontrakt kupna gruntu wraz z koncesją i całkowitą budową domu. Budowniczy Mirow zorjentowawszy się w sytuacji, odmawia w ostatniej chwili podpisania kontraktu. Nie przerywa się jednakże pertraktacyj i sprawa dochodzi wreszcie do skutku po jej „gruntownem oblaniu". Podjął się tego Franciszek Całbecki i Leonard Grodzki. Budowniczy Mirow był niezmiernie zdziwiony zaprezentowanym konraktem, lecz podpis uznał.

Tak więc po długich tarapatach można było rozpocząć budowę gmachu, który do niedawna nosił nazwę „Bazar" a który obecnie przekształcono na kościół N. Marji Panny.

Po uporaniu się z powyższemi trudnościami powstały drugie: finansowe. Cały kapitał Spółdzielni ulokowany był w posesji przy ulicy Toruńskiej. Kupno gruntu kosztowało 60 000 marek niemieckich. Budowa domu kosztować miała drugie tyle.

Tu ofiarność członków Zarządu i Rady Nadzorczej okazała się w całej pełni. Poszczególni członkowie podpisują imiennie weksle na zaciągnięcie pożyczki w wysokości 60 000 marek.

Antoni Łazarewicz

W ten sposób dochodzi wreszcie kupno i rozpoczęcie budowy do skutku. Budowa postępuje w tym samym roku dość szybko naprzód.

1911

Rada Nadzorcza: Franciszek Całbecki, Józef Paszota, Stanisław Wojnowski, Antoni Stefański, Józef Bona (w miejsce zmarłego w międzyczasie Jana Murawskiego). *Zarząd: Jan Grabarz, Florjan Buczkowski, Alojzy Ruchniewicz.*

Budowę domu „Bazaru" poprowadzono w takiem tempie, że w dniu 27 lipca 1911 roku odbyć się mogło uroczyste Walne Zebranie oraz poświęcenie, którego dokonuje ks. wikary Fittkau (obecnie proboszcz w Pucku). Senjor Jan Zawacki oddaje dom „Bazaru" do użytku członków i społeczeństwa.

Podniosła była to chwila dla tutejszej Polonji. Zebraniu przewodniczył adwokat, późn. wojewoda dr. Łaszewski, powołując na honorowych przewodniczących ks. dr. Wolszlegiera z Pieniążkowa i Liszkowskiego z Lipinek. Pod protokółem owego Walnego Zebrania podpisani są: Całbecki, Stefański, Bona, Ruchniewicz, Ulatowski, Szychowski, J. Zawacki, J. Rakowski, Fr. Bielicki, A. Lipowski, Łaszewski, J. Marchlewski, Liczkowski, Lipski, Sterz, Bona, ks. dr. Wolszlegier i J. Grabarz.

W „Bazarze" znalazły swe schronisko: Towarzystwo Przemysłowców, które miało w śp. Janie Gołębiewskim swego przewodnika; Towarzystwo śpiewacze, wyłonione z Towarzystwa Przemysłowców, z którem związane jest nazwisko 1-go dyrygenta i kierownika Jana Bony, organisty przy Farze; Towarzystwo Ludowe, założone przez Wiktora Kulerskiego i związane z jego działalnością polityczną; Towarzystwo „Sokół", składające się z przeważającej części z pracowników „Gazety Grudziądzkiej" a dla których skończyła się tułaczka po piwnicach i zakamarkach; Towarzystwo Czytelni Kobiet,

Szamb. Juljan Szychowski

mające w p. Helenie Kruszonowej swą doświadczoną kierowniczkę; wreszcie Tow. Robotników Katolickich z pierwszym prezesem swoim Kulejzą.

Podniosło się samopoczucie społeczeństwa tutejszego i z biegiem czasu zaczęły powstawać nowe towarzystwa („Lutnia", „Jedność"). Nie ulega wątpliwości, że bardzo poważny wpływ na bieg rzeczy miała „Gazeta Grudziądzka" z Wiktorem Kulerskim na czele i jej pracownicy, którzy udzielali się wszystkim towarzystwom. Zawrzało w Bazarze od pracy. Prawie codziennie odbywały się posiedzenia, dość często zabawy, bale, bazary (wenty), popisy gimnastyczne „Sokoła", wykłady, odczyty. W roku 1912 odbył się pierwszy tego rodzaju, pamiętny bal akademicki.

Do Grudziądza zjeżdżali się okoliczni obywatele i na odwrót Grudziądz promieniował nazewnątrz duchem i pracą polską. Rzeczą oczywistą jest, że w pierwszym rzędzie należało zawdzięczać to „Gazecie Grudziądzkiej", lecz i towarzystwa robiły robotę pionierską o dalekim zasięgu. Wyjazdy towarzystwa śpiewaczego do dalszych i bliższych okolicznych miast i wiosek miały rewelacyjne znaczenie. Ludzie z zdumieniem stawali na widok dużego chóru, śpiewającego pieśni polskie i mawiali „to Polska powstała?". Niejedni w zniemczonych już wioskach usłyszeli po raz pierwszy polską mowę.

Kroplą goryczy dla działaczy bazarowych był brak koncesji na wyszynk. Władze niemieckie mszcząc się za doznaną porażkę nie udzielili koncesji, co znowu przyczyniło się do trudności utrzymania „Bazaru", względnie pokrycia kosztów jego utrzymania.

Zaznaczyć wypada przy okazji, że po przez wszystkie lata nie wypłacano członkom dywidendy a zapisywano do funduszu rezerwowego względnie specjalnego. Jedynie wypłacono diwydendę w roku 1935 t. j. pod koniec istnienia Spółdzielni „Bazar" za rok obrachunkowy 1934.

† **Dr. Józef Ulatowski**

Trudności utrzymania Bazaru usiłuje się usunąć w ten sposób, że pobiera się od towarzystw drobne opłaty, dokonywuje zbiórek na zebraniach i wywiesza skarbonki. Nie wiele to jednak widocznie pomagało, kiedy Rady Nadzorcze i Zarządy stale zajmować się muszą tą sprawą, a żaden z dzierżawców nie znajduje stałego utrzymania.

Później otrzymywały towarzystwa z okazji zabaw indywidualne zezwolenia na sprzedaż napoji, lecz rzadko i w wyjątkowych okolicznościach.

Pierwszym dzierżawcą „Bazaru" był śp. Leonard Grodzki.

1912

Bolesław Donimirski z Dębieńca — przewodniczący, Franciszek Całbecki — zast. przewodniczącego, Józef Paszota, Stanisław Wojnowski, Józef Bona — sekretarz.

Zarząd: Jan Grabarz, Florjan Buczkowski, Dr. Jan Sujkowski.

W roku tym pobudowano ogrodzenie i bramę. Sumy bilansowe kończą się po obu stronach kwotą 164 826,— mk. Bilans wykazuje stratę. Znaleźli się hojni ofiarodawcy, którzy fundują dalsze potrzebne umeblowanie. *I tak śp. Wiktor Kulerski darowuje całkowite urządzenie większej sali na 1-szem piętrze wraz z fortepianem, przez co uzyskuje miejscowe towarzystwo możliwość przeprowadzenia ćwiczeń śpiewu. Szamb. Ruchniewicz ofiaruje całe urządzenie do mniejszej salki na 1-szem piętrze, a p. Feliks Lesiński wielkie obrazy olejne do jednej i drugiej sali.*

Franciszek Bielicki

Dzierżawę lokalu przejmuje Mikołaj Piechowski.

1913

Rada Nadzorcza: Leon Sterz — prezes, Kazimierz Szlosowski z Łasina — zastępca, St. Wojnowski z Kończyc, Jan Grabarz z Kwidzyna, Jan Bona — sekretarz.

Zarząd: Alojzy Ruchniewicz — kierownik, dr. Sujkowski — skarbnik, Bolesław Donimirski — kontroler.

Bilans Spółki zamyka się kwotą 181 204 mk. po stronie Winien i Ma. Sprężyny antypolskie działają. Toczy się bowiem walka o wymierzenie zbyt wysokich podatków. Są projekty dalszej budowy przy ulicy Toruńskiej, lecz ich później zaniechano.

1914

Rada Nadzorcza: Leon Sterz, Stanisław Wojnowski, Jan Grabarz, K. Szlosowski, B. Bona.

Zarząd: Anastazy Lipowski — dyrektor, Bolesław Donimirski, Dr. Sujkowski.

Wojna światowa! Rok ten znamionuje zaostrzony kurs w stosunku do Polonji grudziądzkiej. Władze zmuszają do pisania protokółu w języku niemieckim, co czyni się obok protokółu polskiego. Kriegszustand. Działalność Spółdzielni zamarła. Wojna światowa wybija swoje piętno. Członków powołuje się do wojska.

Niedługo więc cieszyła się Polonja grudziądzka zdobyczą.

1915

Rada Nadzorcza: Leon Sterz, St. Wojnowski, Jan Grabarz, K. Szlosowski, B. Bona.

Zarząd: Anastazy Lipowski, Bolesław Donimirski, Dr. Sujkowski.

Na zastępcę dr. Sujkowskiego, którego powołano do wojska, wybiera się Bernarda Bońka. Dzierżawę „Bazaru" obejmuje Rozalja Całbecka, wdowa po zmarłym w międzyczasie śp. Franciszku Całbeckim. Bardzo to trudny i przykry dla dzierżawców a temsamem i dla gospodarzy okres, gdyż niema możliwości utrzymania się z dzierżawy i „Bazar" się nieopłaca. Majątek Spółdzielni wynosi 191 201,— marek.

Teofil Joachimczyk

1916

Rada Nadzorcza: Leon Sterz — przewodniczący, Stanisław Bronikowski, Stanisław Wojnowski z Kończyc, Józef Wojciechowski, Józef Bona — Sekretarz.

Zarząd: A Lipowski — dyrektor, B. Donimirski.

Władze okupują „Bazar" dla wojska, później dla jeńców rosyjskich, którzy pozostają jego lokatorami do końca wojny. Zarząd i Rada zastanawiają się nad sprzedażą Bazaru, lecz uchwały są negatywne.

1917

Rada Nadzorcza: Ks. Kuratus Mieczysław Rzewuski z Gardeji — przewodniczący; Paweł Łykowski, kupiec; Feliks Lesiński, mistrz malarski; Józef Wojciechowski, kupiec; Wiktor Kruszewski kupiec — sekretarz.

Zarząd: A. Lipowski, B. Donimirski, Wacław Bońkowski.

W położeniu „Bazaru" nie zachodzi nic nowego z tą tylko różnicą, że po kursach aspirantów oficerskich, urządza się w „Bazarze" wojskową pocztę polową.

1918

Rada Nadzorcza: Ks. Kuratus Mieczysław Rzewuski — przewodniczący, W. Kruszewski, Fr. Lesiński, Wojciechowski — sekretarz, Paweł Łykowski.

Zarząd: B. Donimirski, W. Bońkowski, Dr. Sujkowski — a z powodu nieobecności w zastępstwie żona jego — Bronisława Sujkowska.

Ogólne przygnębienie z powodu długoletniej wojny udziela się powszechnie. Życie towarzystw zamarło prawie zupełnie. Zwrot w stanie rzeczy następuje pod koniec roku — wybuchła rewolucja, skończyła się wojna.

Wacław Bonikowski

1919

Rada Nadzorcza: Ks. Kuratus Mieczysław Rzewuski Wiktor Kruszewski, Damazy Klimek, Feliks Lesiński, Józef Wojciechowski.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Wacław Bonikowski, Anastazy Lipowski.

Po ukończonej wojnie światowej powoli wracają do domów — wojacy. „Bazar" jest siedliskiem Rady Ludowej. Tutaj też młodzież odbywa swe konwentykle i ułatwia przechodzenie przez granicę — ochotnikom polskim. Radość ogarnia wszystkich wobec niedalekiego oswobodzenia Pomorza z jarzma pruskiego.

„Bazar" wydzierżawia się restauratorowi Derdowskiemu po daremnej próbie p. Kleszczyńskiego, utworzenia w nim ochronki polskiej. W międzyczasie Spółdzielnia sprzedaje dom przy ulicy Toruńskiej p. Joachimczykowi.

1920

Rada Nadzorcza: Ks. Kuratus Mieczysław Rzewuski, Wiktor Kruszewski, Feliks Lesiński, Damazy Klimek, Paweł Łykowski.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Wacław Bonikowski, Bolesław Donimirski.

23-go stycznia tego roku wkracza do Grudziądza wojsko polskie, witane owacyjnie przez całą polonię. Spełniły się marzenia tych, co budowali „Bazar" W dniach uroczystości wkroczenia wojsk polskich „Bazar" jest odświętnie przybrany. Tam też odbywały się przygotowania dla dekoracji, w skryciu przed Grenzschutzlerami, którzy prowokowali ludność na każdym kroku. Pierwsze przyjęcia i uroczystości odbywały się w „Bazarze". Wieczorem odbył się raut z współudziałem generalicji, wojska i nowych władz polskich z pierwszym prezydentem miasta p. Józefem Włodkiem, oraz starostą

† Jan Piwowarski

Leonem Ossowskim na czele a z nimi cała ludność polska. Misja francuska najchętniej przebywa w „Bazarze" i bierze udział w naszych radościach. Zakwaterowali się również w „Bazarze" b. jeńcy francuscy, obchodząc wesoło skończoną niedolę. *W roku 1921 gości w murach „Bazaru" Pierwszy Marszałek Polski Józef Piłsudski i bierze udział w raucie, urządzonym na jego cześć. Oprowadzany przez wojewodę Brejskiego, wita się prawie ze wszystkiemi.* W kilka lat później z dumą pokazuje się Panu Prezydentowi Wojciechowskiemu ten dowód patrjotyzmu polskiego. „Bazar" jest w pierwszych dniach niepodległości dumą wszystkich grudziądzan, oczywiście polaków. Zwiedzał go później jeszcze Ks. Biskup Łukomski, generał Józef Haller, Zjazd dziennikarzy całej Polski.

1921

Rada Nadzorcza: Ks. Kuratus Mieczysław Rzewuski, Wiktor Kruszewski, Damazy Klimek, Feliks Lesiński, Paweł Łykowski.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Wacław Bońkowski, Bolesław Donimirski.

Po pierwszych dniach radości pustoszeje znowu „Bazar". Powstają inne reprezentacyjne lokale polskie. „Bazar" służy nadal istniejącym towarzystwom — jednakże nie cieszy się tą popularnością, na którą zasługuje i to z powodu swego oddalenia od centrum miasta. Sprawia to znowu zmartwienia i dzierżawcom i gospodarzom jego.

† Dr. Jan Sujkowski

1922

Rada Nadzorcza: Ks. Kuratus Mieczysław Rzewuski, Wiktor Kruszewski, J. Wojciechowski, Damazy Klimek, dr. Mayer, Feliks Lesiński, ks. Juljan Łukaszkiewicz, Teofil Joachimczyk.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Wacław Bonikowski, Piotr Jakubowski.

Mimo wysiłków ożywienia ruchu w „Bazarze", administracja jego nie opłaca się, wobec czego postanawia się „Bazar" sprzedać jakiemuś towarzystwu na siedzibę. Zdawało się, że gmach „Bazaru" winien być atrakcją dla niejednego towarzystwa i idealnem rozwiązaniem jego dalszego przeznaczenia. Sprawa jednakże nie jest tak prosta i sprzedaż nie dochodzi do skutku.

1923

Rada Nadzorcza: Jan Zawacki, Jan Gosieniecki, Kazimierz Balcerowicz, Józef Wojciechowski, Wiktor Kruszewski, Feliks Lesiński, Teofil Joachimczyk, Ks. J. Łukaszkiewicz.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Wacław Bonikowski, Piotr Jakubowski.

W łonie Rady i Zarządu rozważa się zalecenie Patronatu Spółdzielczego w Poznaniu nad połączeniem Spółdzielni Budowlanej „Bazaru" z Spółdzielnią Banku Ludowego. Zdania są podzielone. Zwolennicy idealniejszego rozwiązania sprawy sprzeciwiają się temu prozaicznemu projektowi, który ma na celu wzmocnienie finansowe Banku Ludowego. Pozatem różnice statutowe są wielkie. Odpowiedzialność Banku Ludowego jest bowiem nieograniczona.

1924

Rada Nadzorcza: Władysław Samoliński, Wacław Gańcza, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Feliks Lesiński, Jan Gosieniecki, dr. P. Mayer, Damazy Klimek.

Zarząd: Dr. Sujkowski — kierownik, Józef Wojciechowski — skarbnik, Władysław Grobelny — kontroler.

Walne Zebranie rozstrzyga wreszcie sprawę połączenia obu spółdzielni w sensie negatywnym. O dzierżawę „Bazaru" ubiegają się

Władysław Samoliński

Towarzystwo Rzemieślników Samodzielnych, Organizacja Kobiet i Towarzystwo „Sokół". Żadne z powyższych towarzystw nie daje jednakże rękojmy opłacalności „Bazaru" i oferty pozostają narazie bez rozstrzygnięcia. W międzyczasie wydzierżawia się lokale restauratorowi Buczkowskiemu.

1925

Rada Nadzorcza: Władysław Samoliński, Wacław Gańcza, Feliks Lesiński, Damazy Klimek, W. Kruszewski, Dr. Meyer, Teofil Joachimczyk, Kazimierz Balcerowicz.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Sytuacja Bazarowa pozostaje bez zmian. Dzierżawa pokrywa zaledwie koszt utrzymania. Zarząd i Rada Nadzorcza wykonuje jedynie swe normalne funkcje, wynikające ze statutów. Walne Zebranie nie cieszy się również dużą frekwencją członków.

1926

Rada Nadzorcza: Władysław Samoliński, Wacław Gańcza, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Kazimierz Balcerowicz, dr. Mayer, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Mimo usilnych starań Zarządu i Rady, nadania „Bazarowi" większego znaczenia i celowości w nowych warunkach, usiłowania te pozostają bez rezultatu. Uprzedzenie odległości istnieje i nie daje się narazie zwalczyć. Wysuwa się najrozmaitsze projekty zużytkowania gmachu, żadne nie rozwiązuje jednakże palącego zagadnienia opłacalności.

Wacław Gańcza

1927

Rada Nadzorcza: Wł. Samoliński, Wacław Gańcza, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Kazimierz Balcerowicz, W. Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Damazy Klimek.

Zarząd: Dr. J. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

„Bazar" wydzierżawiono Klubowi Sportowemu przy firmie Herzfeld i Wiktorjus. Spółdzielnia postanawia rozszerzyć swoją działalność przez budowę domów mieszkalnych i stara się o kredyty na ten cel. Kredytu Spółdzielnia jednakże nie uzyskała, wobec czego projekt ten narazie upadł.

1928

Rada Nadzorcza: Władysław Samoliński, Wacław Gańcza, Kazimierz Balcerowicz, Stefan Wawrzyniak, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Damazy Klimek.

Zarząd: Dr. J. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Wertuje się projekt sprzedaży „Bazaru" i kupna odpowiedniejszego objektu z salami posiedzeń w śródmieściu przez wykupienie ich z rąk niemieckich. Przeprowadzone pertraktacje w tym kierunku nie dały pożądanego rezultatu. Tolerancji polskiej przeciwstawili zainteresowani Niemcy solidaryzm narodowy, który był powodem niedojścia do skutku kupna.

1929

Rada Nadzorcza: Wład. Samoliński, Wacław Gańcza, Kazim. Balcerowicz, Stefan Wawrzyniak, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Wiktor Kruszewski, T. Joachimczyk, Damazy Klimek.

Zarząd: Dr. J. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Damazy Klimek

Na inspekcję Spółdzielni przybywa z ramienia Patronatu Ks. Senator Bolt. Celem narad jest uaktywnienie Spółdzielni. Komisja rewizyjna stwierdza stan majątkowy Spółdzielni w aktywach i pasywach w wysokości 59 973,— złotych.

1930

Rada Nadzorcza: Władysław Samoliński, Wacław Gańcza, Kazimierz Balcerowicz, Stefan Wawrzyniak, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Damazy Klimek, Leon Fröhlich.

Zarząd: Dr. J. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Zarząd pertraktuje z Dyrekcją Kolei Państwowych o kupno i sprzedaż „Bazaru" na cele Wojskowego Przysposobienia Kolejowego. Sprzedaż nie dochodzi do skutku.

1931

Rada Nadzorcza: Władysław Samoliński — prezes, Wacław Gańcza — zast. prezesa, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Stefan Wawrzyniak, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Damazy Klimek, Leon Fröhlich — sekretarz.

Zarząd: Dr. J. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Józef Wojciechowski

Stan majątkowy Spółdzielni 64 953,68 złotych. Wyłania się poraz pierwszy myśl oddania „Bazaru" pod nową parafję Kościoła Katolickiego w Grudziądzu. Zależne to jest od stanowiska Dozoru Kościelnego. „Bazar" dzierżawi w międzyczasie Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy, który prowadzi w nim rejestrację bezrobotnych.

1932

Rada Nadzorcza: Wacław Gańcza — prezes, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Stefan Wawrzyniak, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Damazy Klimek, Anastazy Lipowski, Leon Fröhlich — sekretarz.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Na Walnem Zebraniu w dniu 14. VI. 1932 uchwalono: *„Sprzedać nieruchomość, położoną przy ulicy Moniuszki nr. 8 Gminie Katolickiej na cele parafjalne za cenę, odpowiadającą wysokości sumy udziałów i ewtl. kosztów likwidacji. Zebranie stwierdza, że Spółdzielnia, powstała w czasach zaborczych, spełniła swój cel i przeznacza gmach na cele Kościoła, co najwięcej odpowiada założeniom i intencjom tych, którzy „Bazar" ten budowali.* Upoważnia się Zarząd do przeprowadzenia aktu sprzedaży i kupna i tem samem zrealizowania niniejszej uchwały.

1933

Rada Nadzorcza: Wacław Gańcza — prezes, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Stefan Wawrzyniak, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Damazy Klimek, Anastazy Lipowski, Leon Fröhlich — sekretarz.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Zarząd wydzierżawia do czasu sprzedaży nieruchomość Gminie Katolickiej, stwierdziwszy na podstawie dokonanej punktacji umowy, że Gmina Katolicka pragnie nabyć gmach dla celów nowej parafji i upoważnił Zarząd Kościelny do przebudowy i przeprowadzenia zmian. W krótkim też czasie nastąpiło całkowite przeobrażenie domu bazarowego.

Leon Fröhlich

1934

Rada Nadzorcza: Wacław Gańcza — prezes, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Stefan Wawrzyniak, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Damazy Klimek, Anastazy Lipowski, Leon Fröhlich — sekretarz.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Zarząd porządkuje sprawy gospodarcze „Bazaru", wykreśla hipoteki i czyści nieruchomość z wszelkich długów.

1935

Rada Nadzorcza: Wacław Gańcza — prezes, Feliks Lesiński, Alojzy Szczerbicki, Stefan Wawrzyniak, Wiktor Kruszewski, Teofil Joachimczyk, Damazy Klimek, Anastazy Lipowski, Leon Fröhlich — sekretarz.

Zarząd: Dr. Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny.

Dnia 5 czerwca 1935 r. dokonano aktu kupna i sprzedaży przez spisanie umowy, dokonanej przez notarjusza p. Kopkę. Umowę podpisali ze strony sprzedających dr. Jan Sujkowski, Józef Wojciechowski, Władysław Grobelny; ze strony Kościoła Rzymsko-Katolickiego im. Parafji Wniebowzięcia Najświętszej Marji Panny Ks. Proboszcz Dr. Pastwa. Cenę sprzedaży ustalono na zł. 17 515,—. Notarjusz Kopka dokonał spisania umowy bezinteresownie. — Nadmienić wypada przypadkowy szczegół, że była to ostatnia czynność długoletniego członka Zarządu dr. Jana Sujkowskiego, który poddawszy się koniecznej operacji w Poznaniu, zmarł w kilka dni później.

Następują po sobie obowiązkowe dwa Walne Zebrania, poświęcone uchwałom likwidacyjnym Spółdzielni. Spółdzielnia uważała bowiem zadanie swe z chwilą sprzedaży za spełnione.

Szczepan Wawrzyniak

Ostatnie Walne Zebranie odbyło się dnia 22 lipca 1935. Przewodniczący Rady p. Wacław Gańcza składa wszystkim członkom, b. członkom Spółdzielni, członkom Rady i Zarządu, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do spełnienia zadań Spółdzielni bazarowej serdeczne wspomnienie i podziękowanie. Niechaj wszystkim będzie miłą myśl, — powiedział p. Gańcza na tym pożegnalnem posiedzeniu — że długoletnia praca dwóch prawie pokoleń zakończona została tak wzniosłem przeznaczeniem gmachu bazarowego. Z placówki kulturalno-oświatowej i kuźni patrjotyzmu polskiego przekształcił się on na dom Boży, który oby przetrwał wieki. Wszystkim obecnym zaś życzy pomyślności tak w życiu prywatnem jak i w dalszem działaniu społecznem.

Na likwidatorów Spółdzielni wybrano Józefa Wojciechowskiego i Władysława Grobelnego. Likwidacja prowadzona jest w normalny w tych razach sposób. Każdy z członków otrzymał z powrotem swój udział, o ile nie przeznaczył go na rzecz nowo budującego się kościoła i z wypłaty zrezygnował.

Władysław Grobelny

* * *

Ostatnią czynnością, jaka przypada mi w udziale współpracy z tak wybitnemi szermierzami o wolność słowa i ducha polskiego, o wolność i niepodległość Państwa Polskiego, o mocarstwową potęgę oswobodzonej Ojczyzny, o wyrobienie ducha społecznego i sumienne wykonywanie obowiązków obywatelskich, niech będzie spisanie gorącego uczucia wdzięczności i uznania dla tych wszystkich, którzy całem sercem i duszą poświęcali się dla dobra sprawy, znosząc niejednokrotnie bardzo przykre i bolesne rozczarowania jako jedyną zapłatę za ogromne wysiłki bohaterskiego poświęcania się, przedewszystkiem zaś dla zawsze ofiarnych i sumiennych członków Zarządów Spółdzielni. Składając głęboki hołd cieniom wszystkich zmarłych i poległych członków, do żyjących wołam: zakończony etap pierwszy, czekają następne, pracujmy, jakżeśmy pracowali

wszyscy i wszystko dla Polski!

Grudziądz w lipcu 1936 r.

Wacław Gańcza
prezes Rady Nadzorczej.

Spis Ofiarodawców

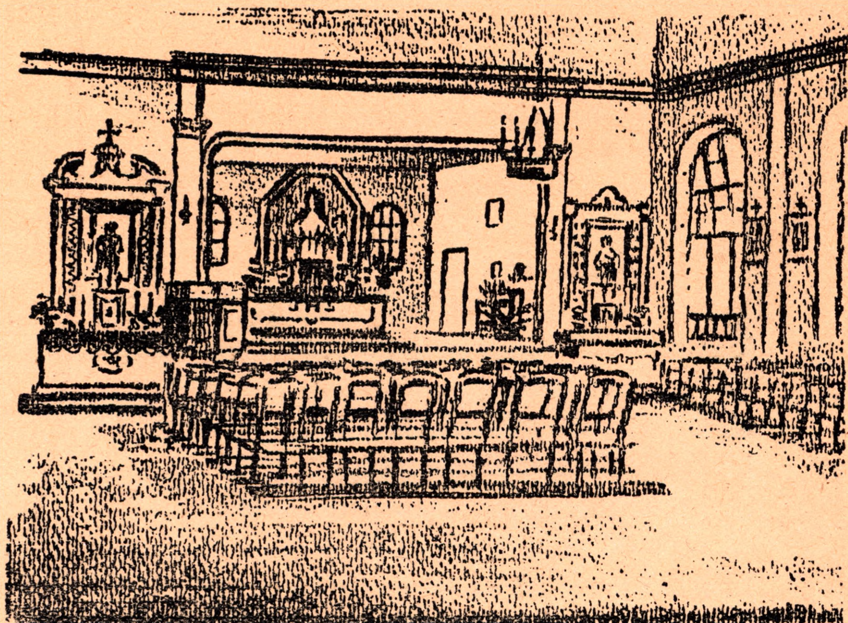
Udziałowcy, którzy zrezygnowali z wypłaty swoich udziałów w „Bazarze" i odstąpili swą należność na rzecz kościoła Najśw. Marji Panny:

1.	Dr. Zieliński Bronisław, Czersk	1	udział
2.	Gosiniecki Jan, Grudziądz	2	„
3.	Ks. Łosiński Bernard, Sierakowice	1	„
4.	Kruszewski Wiktor, Grudziądz	1	„
5.	Bielicki Franciszek, Grudziądz	1	„
6.	Joachimczyk Teofil, Grudziądz	2	„
7.	Bronikowski St., Grudziądz	1	„
8.	Bronikowska Teresa, Bydgoszcz	1	„
9.	Fröhlich Leon, Grudziądz	1	„
10.	Bartoszyński Stanisław, Grudziądz	2	„
11.	Polley Walter, Grudziądz	1	„
12.	Klimek Damazy, Grudziądz	1	„
13.	Kulerski Władysław, Grudziądz	1	„
14.	Lesiński Feliks, Grudziądz	2	„
15.	Szychowski J., szambelan, Grudz.	2	„
16.	Jakubowski Piotr, Grudziądz	1	„
17.	Korzeniewski Wacław, Grudziądz	10	„
18.	Litkowski Aleksander, Chełmża	1	„
19.	Ks. Kupczyński Aleksander, Tczew	1	„
20.	Ks. Sadowski Anastazy, Wygoda	2	„

21.	Ks. Zakrzewski Zdzisław, Dolsk	1 udział
22.	Bok Józef, Starogard	1 „
23.	Bońkowski Wacław, Grudziądz	2 „
24.	Kasprowicz B., Gniezno	1 „
25.	Ks. Hoffmann Konrad, Grabowo	1 „
26.	Sokołowski Kazimierz, Poznań	1 „
27.	Paszotta Józef, Plemięta	2 „
28.	Tomaszewska Marja, Grudziądz	1 „
29.	Czarliński Adam, Zakrzewko	1 „
30.	Szlosowski Kazimierz, Łasin	1 „
31.	Wojnowski Fr., Kleszczewko	1 „
32.	Kaube Helena, Grudziądz	1 „
33.	Kaube Franciszek, Grudziądz	1 „
34.	Krzyżanowski Władysław, Rogóźno	1 „
35.	Okoniewski Kazimierz, Poznań	1 „
36.	Ks. Flach Juljan, Koźmin	1 „
37.	Górski Jan, Mirotki	1 „
38.	Loga Adam, Poznań	2 „
39.	Ruchniewicz Alojzy, Grudziądz	5 „
40.	Kulerski Wiktor, Owczarki	5 „
41.	Ks. Łukaszkiewicz, Rzeszów	1 „
42.	Wojnowski Stanisław, Kończyce	1 „
43.	Grobelny Władysław, Grudziądz	1 „
	Razem	69 udziałów

(—) X. Dr. Pastwa.

Wnętrze nowego kościoła w Grudziądzu
pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marji Panny,
po przebudowaniu i urządzeniu dawnej sali teatralnej.

Nowa parafja

Najnowsza i najmłodsza parafja Grudziądza pod wezwaniem Wniebowzięcia Najśw. Marji Panny, istnieje od 15 sierpnia 1934 roku. Aczkolwiek Grudziądz katolicki już oddawna odczuwał brak nowej świątyni z powodu zbyt szczupłych rozmiarów fary św. Mikołaja oraz z roku na rok wzrastającej liczby katolików, nie można było jednak pragnienia zrealizować z powodu trudności natury finansowej. Dopiero w roku 1934 niespodziewanie prędko posunęła się sprawa naprzód. Nie czekając, aż stanie nowa świątynia, wydzierżawiła parafja św. Mikołaja Dom Towarzystw „Bazar", położony przy ulicy Moniuszki nr. 8 na tymczasowy kościół dla nowotworzącej się parafji. Z niezwykłym zapałem zabrano się do odrestaurowania gmachu, aby przystosować go do potrzeb kościelnych.

Dzień 15-go sierpnia 1934 r. pozostanie pamiętny w historji nowej parafji jako data jej narodzin. Bo oto odbyło się poświęcenie dotychczasowego „Bazaru" na tymczasowy kościół parafjalny pod wezwaniem Wniebowzięcia Najśw. Marji Panny. Uroczystego tego aktu dokonał Wikarjusz Generalny Diecezji Chełmińskiej Przew. ks. prałat Paweł Kurowski, jako delegat ks. biskupa chełmińskiego D-ra Okoniewskiego, w obecności licznego duchowieństwa, przedstawicieli władz i wielkiej rzeszy wiernych. Po dokonaniu poświęcenia i oddaniu nowego Domu Bożego do użytku parafjalnego odprawił proboszcz tejże nowej parafji ks. dr. Pastwa pierwszą Mszę św. Pod koniec uroczystości kościelnej przybył Najprzew. ks. biskup sufragan Dominik i po gorącem przemówieniu udzielił wszystkim zebranym pasterskiego błogosławieństwa.

